

EXCERPTA

25. zenbakia

1988-ekaina

gaiak

orrialdeak

Nire eta nire Herriaren aldeko otoitza.....	513
Greko-euskarazko gramatika- konposaketa.....	514-515
Hesiodo-ren Teogonia.....	516-517
S.Joan Krisostomo eta paganoen ohiturak eta pentsakera.....	518-519
Euskal herrietako armarrak (latinezko idazkunak).....	520-521
Definitiones, etymologiae, explicationes, e Sancti Augustini scriptis depromptae....	522-525
Berrio-Otxoa santu berri bizkaitarraren omenez.....	526-528
Grezia-ko Mitologia (barne-orrietako eraskina)	

latin-grekozko idazleen
itzulpen-ikerketa, lanak

Jon Gotzon Etxebarria
Gernika

Nire eta nire
Herriaren aldeko
OTOITZA

Te ergo quaesumus, famulis tuis subveni, quos
pretioso sanguine redemisti.

Æternâ fac cum Sanctis tuis in gloria numerari.

Salvum fac populum tuum, Domine, & benedic
hæreditati tuæ.

Et rege eos, & extolle illos usque in æternum.

Per singulos dies benedicimus te.

Et laudamus nomen tuum in seculum, & in
seculum seculi.

Dignare, Domine, die isto sine peccato nos
custodite.

Miserere nostrî, Domine, miserere nostrî.

Fiat misericordia tua, Domine, super nos,
quemadmodum speravimus in te.

In te, Domine speravi; non confundar in æter-
num.

I

Mendi eze, ikutln eder,
azke nai zañut axtun.
Amat gasteren leñdena
makilla luzez bidlan!

II

.

III

Gastedi oñen dldata
bat-dala dldat zolijal
Añerñ baten samlñez
urduri dabill eñija.

"LAUAXETA"

Gaste oñek goruntz duaz
abesti eta ikutlñez.
Lanuan bako tlo otsak:
bedartza dager odolez.

ARRATS-BERAN
(1935)

Eta iluntziko baklan
norbañek datal kantari:
«Dana emon blañ yako
mañe dan azkatasunari!»

Mendigoxaliarena

Από =ab. -DIK eta -GANDIK itzuliaz gainera, faktitibo
arena ere onartzen du, preposizioz osotutako beste batz-
uk baino gehiago.

ne0teritz0, ekne0teritz0, ne0ter0poie0=berriarazi; kaini-
tz0, enkainitz0, kainopoie0...

horietan argi dago EK ez dela berez preposizioa legez a
gertzen; aitzitik faktitiboaren idea indartzera dator, ha
ientzat gero eta espresibitate gitxiago bait zeukan ne0
teritz0, kainitz0-an eta guztiz argi ne0teropoieo eta
kainipoie0

argi ageri da faktitiboaren idea, askotan -itz0
eta -poie0-rik gabe.

apogriá0=asarrerazi

apotrachýn0= " "

apag0=ekarriarazi, erakarri

apostréph0=itzularazi

eta -itz0-rekin

apaglaitz0=lotsarazi; INhonorare, DEShonrar

apatimá0= " "

apokatzarítz0=garbiiarazi; puriFICARSE, hacer

que se limpie

hau da, batzutan, preposizioarekin ekintza berria baizik
ez du adierazten:

otz0=usmatu

apotz0=" "

apántkrak0=ikaztu

(azken adibide hau faktitivotzat har liteke)

Are gehiago:

choré0=retirarse

anachoré0=" "

apanachoré0=" "

Beste adibide askoren arteko hauek zera darakuste:
gurea baino enfatikoagoa zen haien izpirituak, espresio
a indartzera nola bultzatzen zituen.

Nikolas Ormaetxea (Orixe)

1942

(jarraitzeko)

- 91 Ἐκ δ' ἔβη αἰδοίη καλὴ θεός, ἀμφὶ δὲ ποίη
 ποσσὶν ὑπο βραδινοῖσιν ἀέξετο· τὴν δ' Ἀφροδίτην
 [ἀφρογενέα τε θεῶν καὶ εὐστέφανον Κυθέρειαν]
 κικλήσκουσι θεοὶ τε καὶ ἄνδρες, οὐνεκ' ἐν ἀφρῶ
 θρέφθη· ἀτὰρ Κυθέρειαν, ὅτι προσέκυρσε Κυθῆροις·
 [Κυπρογενέα δ', ὅτι γέντο πολυκλύστιν ἐνὶ Κύπρῳ·
 ἠδὲ φιλομμηδέα, ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη.]
- 201 Τῇ δ' Ἔρος ὠμάρτησε καὶ Ἴμερος ἔσπετο καλὸς
 γεινομένη τὰ πρῶτα θεῶν τ' ἐς φύλον ἰούση.
 Ταύτην δ' ἐξ ἀρχῆς τιμὴν ἔχει ἠδὲ λέλογχε
 μοῖραν ἐν ἀνθρώποισι καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσι,
 παρθένους τ' ἰάρους μειδήματά τ' ἐξαπάτας τε
 τέρψιν τε γλυκερὴν φιλότητά τε μελιχίην τε.
- 207 Τοὺς δὲ πατὴρ Τιτῆνας ἐπέκλησιν καλέεσκε
 παῖδας νεκείων μέγας Οὐρανός, οὗς τέκεν αὐτός·
 φάσκε δὲ τιταίνοντας ἀτασθαλίη μέγα ῥέξαι
 ἔργον, τοῖο δ' ἔπειτα τῶν μετόπισθεν ἔσεσθαι.

Jainkosa gurgarri-ederra uhinetatik irten eta belarra edonon hazten zen haren oin bigunen azpian. Jainkoek eta gizonek Aphrodita deitzen diote (bitsetan jaioriko Jainkosa eta diadema ederdun Kitherea) bitsetan hazi zelako. Eta Kithera Kitherarengana joan zelako. Baita Txipretarra ere olatuz ugari den Txipren sortu zelako. Edo Philomedeia, lotsarrietatik (μῆδος, εὐς τό) agertu zelako. Eros-ek laguntzen zuen eta Gurari ederra jarraitzen zitzaion, jaio ondoren lehendabiziko aldiz Jainkoen bilkurara joan zenean. Halako ospea izan zuen lehenengotatik eta gizonen eta Jainko hilezkorren artean hauetxek eman zizkion zoriak: neskatxa lagunen farreak, iruzurrak, atsegin gozoa, maitetasuna eta samurtasuna.

Aita Zeru handiak, berak sortu semeak goitizenez Titanak deitu zituen haserrez. Esaten bait zuen eskua luzatu zutela gaiztakeriaz ekintza handia burutzeko, geroago zigorra izango zuen ekintza, alegia.

(vv.: 194-210)

 Τιτῆνας = Titanak

τιταίνω = luzatu, hedatu.

S. Joan Krisostomo

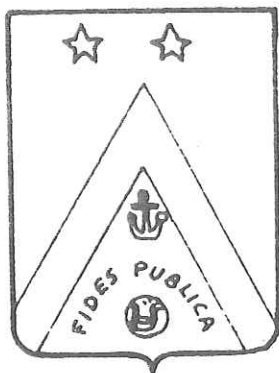
Τίς γάρ ὑμῶν, εἰπέ μοι, τῶν ἐνταῦθα ἐσθνηκῶτων, ψαλιμὸν ἔνχ ἀπαιτηθεὶς εἰπεῖν δύ-
ναιτ' ἄν, ἢ ἄλλο τι μέρος τῶν θείων Γραφῶν; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Καὶ
οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι πρὸς τὰ πνευματικὰ ἀναπεπτωκό-
τες, οὕτω πρὸς τὰ σατανικά πυρὸς ἔστε σφοδρότεροι. Καὶ γὰρ εἰ βου-
ληθεὶν τις ὑμᾶς ὡδὶς ἐξετάσαι διαβολικᾶς, καὶ πονηρῆς καὶ κατακεκλα-
σμένα μέλη, πολλοὺς εὐρήσει μετὰ ἀκριβείας ταῦτα εἰδόντας, καὶ μετὰ
πολλῆς αὐτὰ ἀπαγγέλλοντας τῆς ἡδονῆς. Ἀλλὰ τίς ἡ ἀπολογία τῶν
ἐγκλημάτων τούτων; Οὐκ εἶμι, φησί, τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα
ἔχω καὶ παιδιά, καὶ οἰκίαν ἐπιμελοῦμαι. Τοῦτο γάρ ἐστὶν ὃ πάντα ἐλυ-
μήνατι, ὅτι ἐκείνοις νομιζέτε προσήκειν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γρα-
φῶν, πολλῶν πλέον ἐκείνων ὑμεῖς δεόμενοι. Τοῖς γάρ ἐν μέσῳ στρεφο-
μένοις, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τραύματα δεχομένοις, τούτοις μάλιστα
δεῖ φαρμάκων. Ὡστε τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν πολλῶν χεῖρον τὸ καὶ περι-
τὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα νομιζέειν. Ταῦτα γὰρ σατανικῆς μελέτης τὰ ῥήματα.

Krisostomo handiaren eta eredugarriaren idazlan guz-
tiak arakatu, eta paganoen ohiturei eta pentsakerari
dagozkien pasarte guztiak ateratzeko asmoz hasi na-
tzaizue lanean.

Oraingoz (eta aurreko zenbakian esatea ahantzi zitza-
idana gogoratuz) Mateo Deunaren Homilietan murgildu
naiz bilaketa lanean.

Gaurko hau II. homiliatik hartuta dago, 5. ataleko
azkenengo lerroetatik.

Esan niri, bada: hemen zaudetenon artetik, galdetuz gero,
nork esan lezake salmu bat, edo Idazteunaren beste zati-
ren bat? Inortxok ere ez. Eta hau bakarrik ez da txarrena
; gogo-gauzetarako hain makal zaretenok, gero deabruareki
koetan sua baino gartsuago zarete. Inork eskatuko balizu
e abesti deabruzkoak esateko, edo kantagai lizun eta ne-
gargarrizko horiek, ainitz aurkituko genituzke zehatz eta
mehatz dakitzatenak, eta atsegin handiz errepikatuko li-
tuzketenak. Eta salaketa hauen aurka zein aitzakia duzu-
e? Esango dit norbaitek: ni ez naiz lekaidere horietakoa; an-
drea dut eta umeak eta etxearen ardura daroat. Hauxe da,
hain zuzen ere, dena ondatu diguna; uste duzue Idazteuna-
ren irakatsia haienezako egokia dela, zuentzako haienza
ko baino askoz ere beharrezkoagoa delarik. Zurrunbilo er-
dian dabiltzaneie eta egunean egunean zauriak hartzen di-
tuzteneie beharrezkoagoak zaizkie sendagaiak. Beraz, idaz-
teuna ez ezagutzea baino askoz ere txarrago da irakur-
tzea alferrekoa dela pentsatzea. Horrelakorik esatea ohi-
tura deabrutarra bait da.

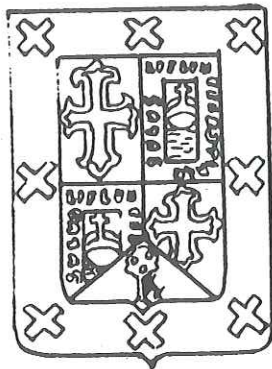

CABARRUS(Lapurdi)

LATINEZ:Fides publica.

EUSKARAZ:Ageriango leialtasuna.

LATINEZ:Solus circumdedisti me.

EUSKARAZ:Zuk bakarrik inguratu ninduzun.
(inguratu nauzu)

CANO(Karrantza)

BAUZIS

BAYKIS

Andre Phrigiarra, Philemon oso nekazari txiroarekin ez-kondua. Phrigia bidazti antzo zeharkatzen zuten Zeus eta Hermes beren txabolan atotsi zuten. Lurralde hartako beste biztanleek babesa ukatu zieten atzerritar biei. Philemon eta Bauzis soilik agertu ziren haiei aterpea emanazale. Haserreturik, jainkoek uholde bat bidali zuten lurralde guztira, agure bioen txabolara heldu ez zena, jauretxea bihurtu bait zen. Eta Philemon eta Bauzis-ek bizitza elkarrekin amaitzeko grazia eskatu zuten eta, Zeus eta Hermes-ek zuhaitz bihurtu zituzten, lehen txabola izandakoaren lekuan zegoen jauretzeko alde banatan zutik.

Obstipuere omnes nec talia dicta probarunt,
ante omnesque Lelex animo maturus et aevo
sic ait: 'inmensa est finemque potentia caeli
non habet et, quidquid superi uoluere, peractum est.
Quoque minus dubites, tiliae contermina quercus
collibus est Phrygiis, modico circumdata muro:
ipse locum uidi; nam me Pelopeia Pittheus
misit in arua suo quondam regnata parenti.
Haud procul hinc stagnum est, tellus habitabilis olim,
nunc celebres mergis fulicisque palustribus undae.
Iuppiter huc specie mortali cumque parente
uenit Atlantiades positis caducifer alis;

620

625

mille domos adiere locum reulemque petentes,
mille domos clausere serae; tamen una recepit,
parua quidem stipulis et canna tecta palustri,
sed pia: Baucis anus parillique aetate Philemon
illa sunt annis iuncti iuuenalibus, illa
consenuere casa paupertatemque fatendo
effecere leuem nec iniqua mente ferendo.
Nec refert, dominos illic famulosne requiras:
tota domus duo sunt, idem parentque iubentque.
Ergo ubi caelicolae parcos tetigere Penates
submissoque humiles intrarunt uertice postes,
membra senex posito iussit releuare sedili,
quo superiniecit textum rude sedula Baucis,
inque foco tepidum cinerem dimouit et ignes
suscitat hesternos foliisque et cortice sicco
nutrit et ad flammam anima producit anlli
multifidasque faces ramaliaque arida tecto
detulit et minuit paruoque admouit aëno,
quodque suus coniunx riguo collegerat horto,
truncat holus foliis; furca leuat illa bicorni
sordida terga suis nigro pendentia tigno
seruatoque diu resecat de tergore partem
exiguam sectamque domat feruentibus undis.
Interea medias fallunt sermonibus horas
sentirique moram prohibent. Erat alueus illic
fagineus, dura clauus suspensus ab ansa:
is tepidis inpletur aquis artusque fouendos
accipit. In medio torus est de mollibus uluis
inpositus lecto sponda pedibusque salignis;
uestibus hunc uelant, quas non nisi tempore festo
sternere consuerant, sed et haec uilisque uetusque
uestis erat lecto non indignanda saligno.
Adcubuerunt dei. Mensam succincta tramensque
ponit anus, mensae sed erat pes tertius inpar:
testa parem fecit; quae postquam subdita cliuum
sustulit, aequatam mentae tersere uirentes.
Ponitur hic bicolor sinceræ baca Mineruae
conditaque in liquida corna autumnalia faece
intibaque et radix et lactis massa coacti
ouaque non acri leuiter uersata fauilla,
omnia fictilibus; post haec caelatus eodem

630

635

640

645

650

655*

656*

660

665

sistitur argento crater fabricataque fago
pocula, qua caua sunt, flauentibus inlita ceris.
Parua mora est, epulasque foci misere calentes,
nec longae rursus referuntur uina senectae

670

concutiuntque torum de molli fluminis ulua
inpositum lecto sponda pedibusque salignis.

655

656

dantque locum mensis paulum seducta secundis.
Hic nux, hic mixta est rugosis carica palmis
prunaeque et in patulis redolentia mala canistris
et de purpureis conlectaë uitibus uuae;
candidus in medio fauus est: super omnia uultus
accessere boni nec iners pauperque uoluntas.
Interea totiens haustum cratera repleti
sponte sua per seque uident succrescere uina:
adtoniti nouitate pauent manibusque supinis
concupiunt Baucisque preces timidusque Philemon
et ueniam dapibus nullisque paratibus orant.
Vnicus anser erat, minima custodia uillae,
quem dis hospitibus domini mactare parabant;
ille celer penna tardos aetate fatigat
eluditque diu tandemque est uisus ad ipsos
confugisse deos: superi uetere necari
'di' que 'sumus, meritasque luet uicinia poenas
in pia' dixerunt; 'uobis immunibus huius
esse mali dabitur. Modo uestra relinquit tecta
ac nostros comitate gradus et in ardua montis
Ite simul'. Parent et dis praeueantibus ambo
membra leuant baculis tardique senilibus annis
nituntur longo uestigia ponere cliuo.
Tantum aberant summo, quantum semel ire sagitta
missa potest: flexere oculos et mersa palude
cetera prospiciunt, tantum sua tecta manere;
dumque ea mirantur, dum deflent fata suorum,
illa uetus, dominis etiam casa parua duobus
uertitur in templum: furcas subiere columnae,
stramina flauescunt, aurataque tecta uidentur
caelataeque fores adopertaque marmore tellus.
Talia tum placido Saturnius edidit ore:
'Dicite, iuste senex et femina coniuge iusto
digna, quid optetis'. Cum Baucide pauca locutus
iudicium superis aperit commune Philemon:

675

680

685

690

693*

693*

694

695

700

705

'Esse sacerdotes delubraque uestra tueri
poscimus, et quoniam concordēs egimus annos,
auferat hora duos eadem, nec coniugis umquam
busta meae uideam neu sim tumulandus ab illa'.
Vota fides sequitur: templi tutela fuere,

ite simul'. Parent ambo baculisque leuati

mersa uident quaeruntque suae pia culmina uillae.
Sola loco stabant. Dum defient fata suorum
donec uita data est; annis acuoque soluti
ante gradus sacros cum starent forte locique
narrarent casus, frondere Philemona Baucis,
Baucida conspexit senior frondere Philemon.
Iamque super geminos crescente cacumine uultus
mutua, dum licuit, reddebant dicta 'uale' que
'o coniunx' dixere simul, simul abdita textit
ora frutex: ostendit adhuc Thynelus illic
incola de gemino uicinos corpore truncos.
Haec mihi non uani (neque erat, cur fallere uellent)
narrauere senes; equidem pendentia uidi
serta super ramos ponensque recentia dixi
'cura deum di sint, et qui coluere, colantur'.

(P.Ouidi Nasonis, "Metamorphoseon" lib.VIII)

710

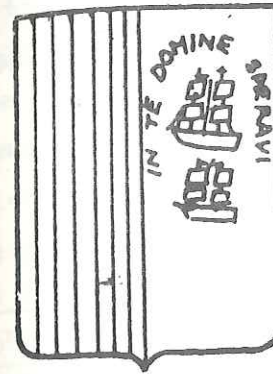
693

697*

698*

715

720

CASEDA(Nafarroa)

LATINEZ: In te, Domine, speravi.

EUSKARAZ: Jauna, zuregan izan dut itxaropena.

LATINEZ: Virtutes duce
comit Fortuna.

EUSKARAZ:

Arcaya (Arabako) abizen
hontan errakuntzaren
bat dakar AUÑAMENDI-k
Dagoen moduan ezin da
itzuli (zer ote "Comit"
hori)

131 **ON-BIKAINA** : "Quod autem habet, Quoniam bonus, graecus habet ἀγαθός ; non sicut in psalmo centesimo et quinto; quod ibi est, Quoniam bonus, graecus habet χρηστός . Ideo nonnulli aliud interpretati sunt. Quoniam suavis est. Ἄγαθός autem non utcumque bonus, sed excellentissime bonus est."

(Enarrationes in Psalmos, 135, 1)

Eta, Ezen ona dakarren lekuan grekoak ἀγαθός dakar; ez ehun eta bostgarren salmoan bezala; han, Ezen ona dioena grekoak χρηστός ipintzen du. Hori dela eta, batzuek besterik itzuli dute: Ezen gozoa. Ἄγαθός ez bait da e dozein on, biziki on baizik.

Egia esan χρηστός , on, baliagarri, ongile edo itzul liteke.

ἀγαθός , berriz, on, bikain; hau da, ontasunari buruz beste maila goragoko bat.

132 **ONTASUNA** : "Sed quod ait graecus χρηστότητα aliquando suavitatem, aliquando bonitatem nostri interpretes transtulerunt. Verum quia suavitas potest esse et in malo, quando illicita quaeque et in munda delectant, potest etiam esse et in ea quae conceditur voluptati carnali; sic debemus intelligere suavitatem, quam χρηστότητα Graeci vocant, ut in bonis spiritualibus deputetur: propter hoc enim eam et bonitatem nostri appellare voluerunt".

(Enarrationes in Psalmos, 118, XVII, 1)

Grekoz χρηστότητα dakarrena, aldiz, gure itzultzaile ek batzutan biguntasuna eta beste batzutan ontasuna itzuli zuten. Eta biguntasun edo gozotasun hori gaizkian ere egon litekeela eta, zilegi ez direnek eta lohikeriek atsegina dakartenean, aragikeriazko atseginean ere egon liteke; Grekoek χρηστότητα deituriko gozotasun hori gogo-gauzetan emandakotzat ulertu behar dugu: horrexegatik, hain zuzen ere, guretarrek ontasuna deitu nahi izan zioten.

133 **OSTETASUN/OPOSIZIOA** : "Ant itheta enim quae appellantur, in ornamentis elocutionis, sunt decentissima, quae latine appellantur opposita, vel quod expressius dicitur, contrapposita. Non est apud nos huius vocabuli consuetudo cum tamen eisdem ornamentis locutionis etiam sermo latinus utatur, immo linguae omnium gentium".

(De Civitate Dei, XI, 18)

Esaldien apaingarrietan αντίθετα deitutakoak oso eder-egokiak gertatzen dira, latinez aurkakoak esaten direnak, edo zehatzago esanda kontrajarriak. Gure artean berba hau ez ohi da erabiltzen, nahiz eta latin hizkuntza esaldien apaingarri hauetaz ere berdin baliatu; gehiago, edonongo herrien hizkuntzak.

134 **PAUL** : "Paulus, quia modicus. Paulus humilitatis nomen est".

(Sermo 279, 5)

Paul, doi-doia delako. Paul apaltasunaren izena da.

Bai, halaxe da latinez:

Paulum, i=apur bat.

Paulus, a, um=txikia.

135 **OSPAKIZUNA**: "Solemnitas enim ab eo quod solet in anno, nomen accepit".

(Sermo 267, 1)

Urtean zehar ohi denetik hartzen du izena ospakizuna_k

Latinez argi da hitz-jokoa: solet(ohi da)---solemnitas. Euskaraz ez dugu hitz erroen antzekotasunik oraingo honetan.

OHI-tik OSPakizun; PestaBURU ere aukeratua nuen, antzapur bat dutelako hitzek hasieran.

OHIKUN, OHIKUNTZA hartuz gero badago antza hitz-jokoari jarraitzeko; baina, ohikuntza hori zuzen legoke "solemnitas" horren orde? Hor buruhaustea.

136 **PHILOSOPHIA**: "Et quid est philosophia latine, nisi studium sapientiae?"

(Epistola 149, 30)

Eta philosophia zer da latinez, jakintza-zaletasuna baizik?

Badakigu philosophia/jakin-zaletasuna greko hutsa dela etymologian. Halere, behin latinezkotzat hartuz gero, zuzena da galdera eta erantzuna.

137 **PIKONDOA**: "Quantum tamen indicant interpretatione nominis, sycomora fici fatuae latine interpretantur".
(Sermo 174, 3)

Izena itzultzean ematen duten duten azalpenaren arauerara, sycomora latinez piku gezak esaten da.

Greko-hiztegiak dioskunez, $\sigma\upsilon\kappa\omicron\delta\text{-}\mu\omicron\rho\omicron\varsigma$ =Egypto
aldeko pikondoa.

138 **PITXARRA**: "Vas erat unde aqua hauriebatur. Graeco nomine appellatur ὕδρῖα, quoniam Graece ὕδωρ aqua dicitur; tanquam si aquarium diceretur".
(In Ioannis Evangelium Tractatus, XV, 30)

Ontzi bat zegoen eta bertatik ura ateratzen zen. Grekozko izenez ὕδρῖα, grekoz ὕδωρ ura bait da; ur-ontzi edo urtegi esango balitz bezala.

ὕδρῖα, ας ἡ =ur-ontzi

ὕδωρ, ὕδατος τό =ur

139 **SALOMON**: "Nomen enim Salomonis interpretatur Pacificus".

(Enarrationes in Psalmos, 126, 2)

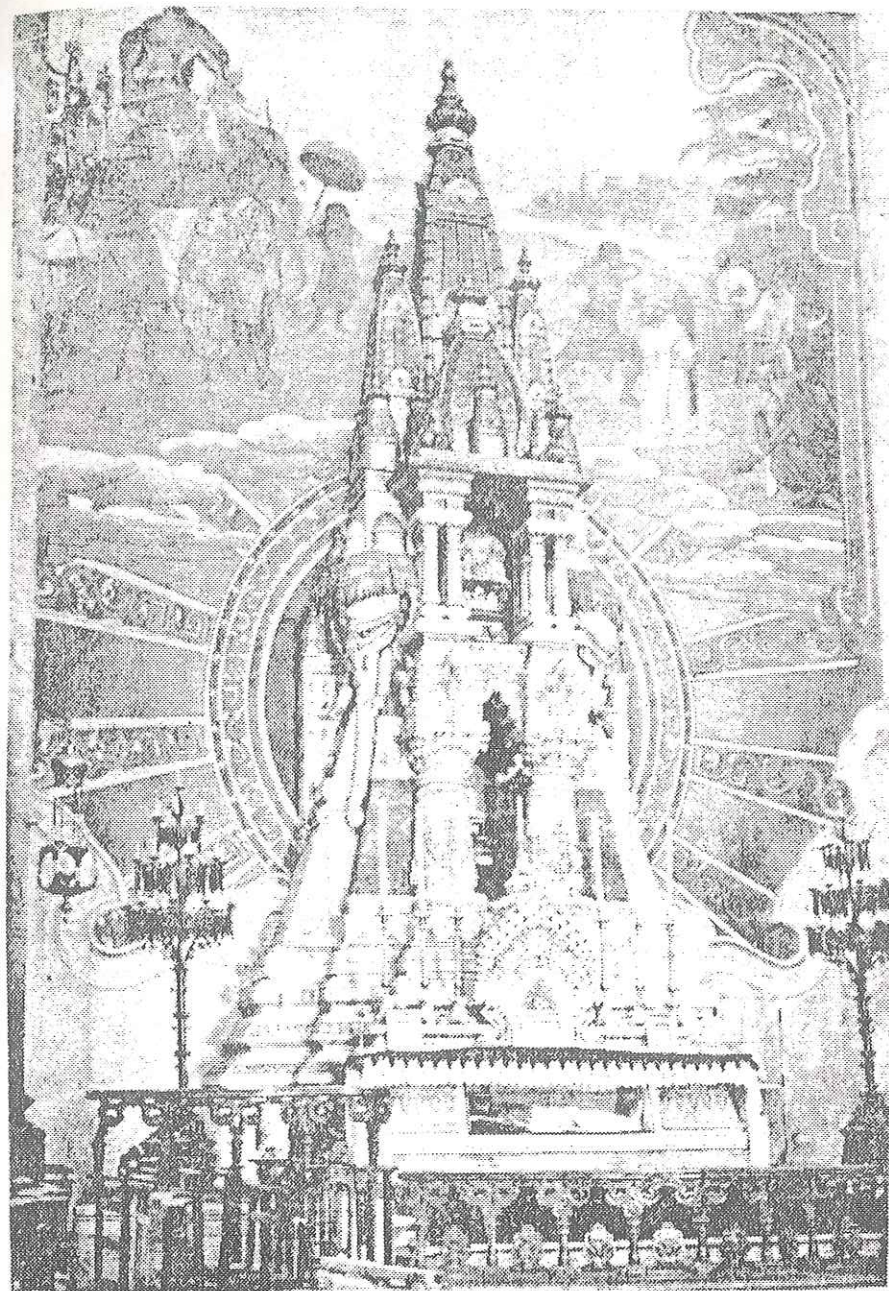
Salomon izena Baketsua itzultzen da.

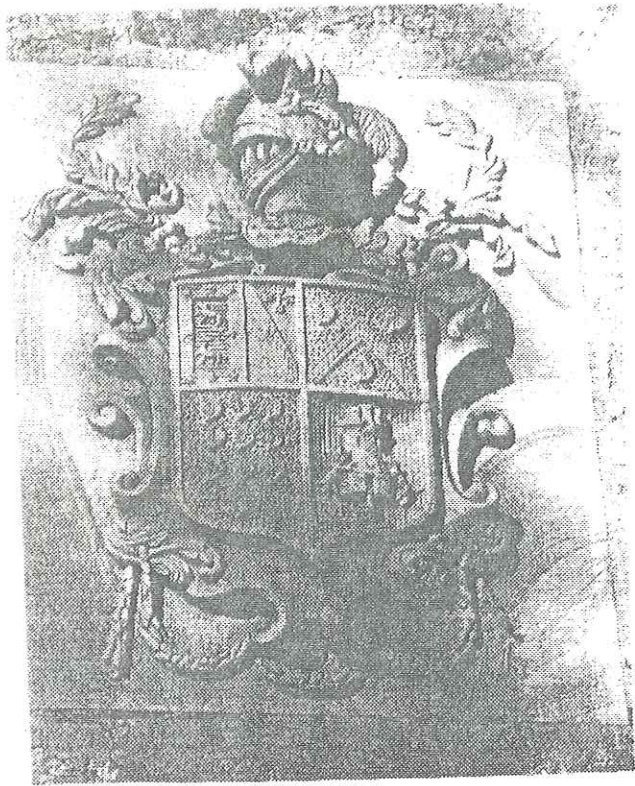
BALENDIN BERRIO-OTXOA

SANTUA

benetako euskalzale eta Jaungoikozalea,
lagundu Euskal Herriari
bizirik irauten.

Berrio-Otxoaren aldarea Elorrio-ko Elizan

Berrio-Otxoaren asaben armarria

Legezko gordailua:BI-937-86